

KRIMINALOMSORGEN

PERSONUNDERSØKELSE

HÅNDBOK FOR ANSATTE I KRIMINALOMSORGEN

Kriminalomsorgens høgskole og utdanningscenter KRUS

Lillestrøm, november 2016

Utgitt av:

Kriminalomsorgens høgskole og utdanningssenter KRUS

Solheimsgata 21

2000 Lillestrøm

www.krus.no

1. utgave 2016

Copyright: Kriminalomsorgens høgskole og utdanningssenter KRUS, Lillestrøm 2016

I serien :

KRUS håndbok nr. 1/2016

ISBN 978-82-8257-045-9

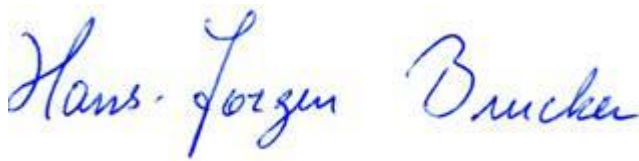
Det må ikke kopieres fra denne bok i strid med åndsverkloven eller avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Kopiering i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

FORORD

I forbindelse med prosjektet «et trygt samfunn» i Nord-Trøndelag i perioden 2011 til 2013, ble det påpekt at det var stort sprik mellom praksis og det som var forutsatt av lovgiver når det gjaldt innhenting og utforming av personundersøkelser. I den sammenheng ble det jobbet frem et utkast til manual for bruk ved utarbeidelse av personundersøkelser.¹ Dette utkastet var ment som starten på en prosess for å utarbeide en mer gjennomarbeidet manual eller lærebok for personundersøkelser. I prosjektets sluttrapport² anbefales det at KRUS viderefører det påbegynte arbeidet. KRUS, v/Birgitte L. Storvik, har tatt utfordringen med å fullføre det meget gode arbeidet som ble påbegynt i friomsorgen. Etter svært nyttige innspill fra Karin Aaland og Synnøve Skilhand Lerdal fra friomsorgen og Jørgen Spangen Iversen i Kriminalomsorgsdirektoratet, har vi endt opp med denne håndboken. Vi har også fått bidrag fra Monica Espeland fra ND-senteret i Bergen når det gjelder narkotikaprogram med domstolskontroll og Cecilie J. Opsahl når det gjelder forvaring. I tillegg har vi mottatt mange andre gode innspill fra øvrige personer som har erfaring med å skrive personundersøkelser. KRUS ønsker å takke alle bidragsytere.

Håndboken er ment som et hjelpemiddel i forbindelse med utarbeiding av personundersøkelser, og vil kunne bidra til en mer ensartet praksis rundt om i landet.

KRUS, november 2016

Hans-Jørgen Brucker
direktør

---

¹ Gunn Sølvi Hagen med flere ved Nord-Trøndelag friomsorgskontor har bidratt til utarbeidelsen av utkastet.

² Råen, Sletten og Sletterød (2014).

Innhold

1.	Hva er personundersøkelse?	5
2.	Regler om personundersøkelse	7
3.	Når skal personundersøkelse innhentes?	9
3.1	Innkalling til personundersøkelse	13
4.	Personundersøkeren	14
5.	Taushetsplikt, opplysningsplikt og utlevering, bruk og oppbevaring av opplysninger	15
6.	Gjennomføring av undersøkelsen	18
6.1	Forberedelser og kontakt med påtalemyndigheten	18
6.2	Generelt om samtalen	19
6.3	Samtalemotodikk	21
6.4	Momenter innenfor de enkelte livsområder/punkter i malen	24
6.4.1	Boligsituasjon	24
6.4.2	Syssetsetting (arbeid, utdanning, arbeidstrening, kurs, mv.)	24
6.4.3	Økonomi (inntekter, utgifter, gjeld, formue)	26
6.4.4	Nettverk (familie, venner, offentlig nettverk)	26
6.4.5	Helsetilstand (fysisk og psykisk helse)	28
6.4.6	Rusmiddelbruk (type rusmiddel, omfang, evt. behandling)	29
6.4.7	Eventuelle andre forhold av betydning	29
6.4.8	Siktetes vurdering av egen situasjon	29
6.4.9	Hvilke endringer ønsker siktede å oppnå under gjennomføring av straff	30
6.4.10	Samlet kildehenvisning	30
6.4.11	Personundersøkelsens forløp	31
6.4.12	Personundersøkerens vurdering	31
6.5	Særskilt for enkelte typer personundersøkelse	32
6.5.1	Samfunnsstraff	32
6.5.2	Program mot ruspåvirket kjøring (RK)	33
6.5.3	Narkotikaprogram med domstolskontroll (ND)	35
6.5.4	Forvaring	38
6.5.5	Personundersøkelse av mindreårige (PUM)	39
7.	Verge	42
8.	Bruk av tolk	44
9.	Bruk av kilder	46
10.	Skrivetips	49
11.	Etterarbeid	50
	Forkortelser	51
	Lover, forskrifter og kilder	51

1. Hva er personundersøkelse?

Straffeprosessloven § 161:

Når det antas å ha betydning for avgjørelsen om straff eller andre forholdsregler, skal det som regel foretas personundersøkelse av siktede.

Formålet med personundersøkelsen er å skaffe opplysninger om den siktedes personlighet, livsforhold og fremtidsmuligheter til bruk for avgjørelsen av saken.

Kongen kan gi nærmere forskrifter om når personundersøkelse skal foretas og om fremgangsmåten ved slike undersøkelser.

Personundersøkelse er en kartlegging av livssituasjonen til en person som er siktet eller tiltalt i en straffesak (i det følgende omtales for enkelthets skyld kun «siktede»).

Formålet med personundersøkelsen er å skaffe opplysninger til påtalemyndighet og domstol om eventuelle forhold og fremtidsmuligheter som bør tas hensyn til ved avgjørelsen om straff eller andre forholdsregler.³

Personundersøkelsen kan også være nyttig for kriminalomsorgen i forbindelse med fastsetting av innholdet i straffegjennomføringen, herunder iverksettelse av tiltak og valg av gjennomføringsform.⁴

Forholdet mellom personundersøkelse og BRIK⁵

Personundersøkelse og BRIK (kriminalomsorgens behovs- og ressurskartlegging) inneholder mange av de samme opplysningene, men det er likevel en forskjell. Målgruppen er ulik, da personundersøkelse knytter seg til siktede eller tiltalte i en straffesak, mens BRIK gjelder for domfelle. Formålet med innhenting av opplysningene er også ulik. Personundersøkelse utarbeides for å gi opplysninger som kan ha betydning for valg av straffereaksjon og andre forholdsregler, mens BRIK foretas for å kartlegge domfelles behov og ressurser under straffegjennomføringen.

³ Se straffeprosessloven § 161 andre ledd og PEU-forskriften § 5.

⁴ Se straffegjennomføringsloven § 10 femte ledd og straffegjennomføringsforskriften § 3-1 a andre ledd.

⁵ Se BRIK-forskriften.

Av den grunn vil det ofte være hensiktsmessig å gjennomføre BRIK, selv om det i forkant av domsavsigelsen er foretatt en personundersøkelse.

Forholdet mellom personundersøkelse og egnethetsvurdering

Egnethetsvurdering foretas av friomsorgen når man skal vurdere om en domfelt er egnet for å gjennomføre straff i egen bolig.⁶ En slik kartlegging skal blant annet inneholde vurdering av domfeltes boligforhold, forhold til rusmidler, tiltak som er gjennomført under et eventuelt fengselsopphold for å forebygge misbruk, motivasjon for å avslutte et eventuelt pågående aktivt rusmisbruk og hvordan domfelte vil ivareta ansvar for eventuelle barn.

---

⁶ Straffegjennomføringsloven § 16 første og andre ledd med tilhørende retningslinjer.

2. Regler om personundersøkelse

Generelle regler om personundersøkelse fremgår av straffeprosessloven kapittel 13 (§§ 161-170). Justis- og beredskapsdepartementet har gitt utfyllende bestemmelser om personundersøkelser i forskrift om personundersøkelser i straffesaker (PEU-forskriften) og i rundskriv G-13/2003-4 - Retningslinjer for personundersøkelse i straffesaker. Både forskriften og retningslinjene er gamle og lite oppdaterte. Det henvises til gamle lover og det er motstrid mellom forskrift og retningslinjer. Det er på høy tid med revisjon av regelverket. Arbeidet rundt dette ble igangsatt i Kriminalomsorgsdirektoratet høsten 2015. Forslag til regelendringer vil bli sendt ut på høring. Inntil videre må vi forholde oss til det regelverket som foreligger. Generelle regler om personundersøkelser fremgår også av påtaleinstruksen kapittel 14 og riksadvokatens rundskriv 1/2010 – Mål og prioriteringer for straffesaksbehandling i politiet.

Regler om personundersøkelse som er aktuelle ved spørsmål om idømmelse av særskilte straffer, står spredt rundt omkring i regelverket. Det er regler om personundersøkelse i forskrift om program mot ruspåvirket kjøring (RK-forskriften) § 5 og forskrift om prøveordning med narkotikaprogram med domstolskontroll (ND-forskriften) § 5. Straffeloven § 40 femte ledd har regler om personundersøkelse ved forvaring. Bestemmelser om personundersøkelse for mindreårige under 18 år (PUM), fremgår av straffegjennomføringsloven § 10 femte ledd, straffegjennomføringsforskriften § 3-1 a andre ledd, rundskriv KSF 6/2014⁷ og riksadvokatens foreløpige retningslinjer om ungdomsstraff m.m.⁸ med justeringer.⁹

---

⁷ Kriminalomsorgens rolle ved gjennomføring av ungdomsstraff.

⁸ Datert 16.01.15.

⁹ Justeringer av retningslinjene for innhenting av personundersøkelser for mindreårige (PUM) datert 14.12.15.

Oversikt over regler om personundersøkelse

Generelle regler:

- Straffeprosessloven §§ 161 – 170.
- Forskrift om personundersøkelse i straffesaker (PEU-forskriften).
- Rundskriv G- 13/2003 – Retningslinjer for personundersøkelse i straffesaker.
- Påtaleinstruksen kapittel 14.
- Rundskriv Riksadvokaten 1/2010 – Mål og prioriteringer for straffesaksbehandling i politiet.

Spesielle regler:

- Forskrift om program mot ruspåvirket kjøring (RK-forskriften) § 5.
- Forskrift om prøveordning med narkotikaprogram med domstolskontroll (ND-forskriften) § 5.
- Straffeloven § 40 femte ledd (forvaring).
- Straffegjennomføringsloven § 10 femte ledd (under 18 år).
- Straffegjennomføringsforskriften § 3-1 a andre ledd (under 18 år).
- Rundskriv KDI 6/2014 – Kriminalomsorgens rolle ved gjennomføring av ungdomsstraff (under 18 år).
- Riksadvokatens foreløpige retningslinjer om ungdomsstraff m.m. datert 16.01.15 og justering av retningslinjene datert 14.12.15 (under 18 år).

3. Når skal personundersøkelse innhentes?

Det er påtalemyndigheten eller domstolen som beslutter om det skal utarbeides personundersøkelse.¹⁰ Både påtalemyndigheten og domstolen har plikt til å påse at saken er så godt opplyst som mulig.¹¹ Høyesterett har flere ganger uttalt at unnlatelse av å innhente personundersøkelse etter omstendighetene kan være en saksbehandlingsfeil som kan medføre opphevelse av domstolens beslutning.¹² I praksis er det ofte forsvarer som oppfordrer påtalemyndigheten til å rekvirere personundersøkelser.¹³ Nedenfor følger en oversikt over når personundersøkelser skal innhentes:

- Utgangspunktet er at personundersøkelse «*som regel*» skal innhentes når «*det antas å ha betydning for avgjørelse om straff eller andre forholdsregler*», jf. straffeprosessloven § 161 første ledd. Ved avgjørelse om straff kan det særlig ha betydning når det er tvil om det skal reageres med påtaleunnlatelse, betinget eller ubetinget straff, ungdomsstraff, forvaring eller samfunnsstraff. Med «andre forholdsregler» menes f. eks. spørsmål om vilkår som bør settes ved gjennomføring av samfunnsstraff, forvaring eller ungdomsstraff. Ved vurdering av om personundersøkelse skal foretas skal det etter påtaleinstruksen § 14-1 særlig legges vekt på siktedes alder, miljøforhold, sakens alvor, undersøkelsens betydning for sakens avgjørelse og om undersøkelsen vil kunne føre til en uheldig forsinkelse av saken.
- Innhenting av personundersøkelse anses gunstig når det er aktuelt å legge ned påstand om *samfunnsstraff*.¹⁴ Det kan gjelde saker der påtalejuristen har nedlagt påstand om samfunnsstraff, hvor utgangspunktet er ubetinget fengsel men med åpning for samfunnsstraff (alternativ straff må være under ett år ubetinget fengsel).

---

¹⁰ Jf. straffeprosessloven § 162.

¹¹ Jf. straffeprosessloven §§ 249 og 294.

¹² Se Rt. 1998 s. 1607, Rt. 2002 s. 28 og Rt. 1975 s. 794.

¹³ Kilde: Buskerud friomsorgskontor.

¹⁴ Jf. straffeloven § 48. Se Riksadvokatens rundskriv 1/2010 - Mål og prioriteringer for straffesaksbehandling i politiet.

- Personundersøkelse skal alltid innhentes fra kriminalomsorgen når det er aktuelt å idømme betinget dom med vilkår om *program mot ruspåvirket kjøring (RK)*,¹⁵ jf. RK-forskriften § 5. Det vil alltid være en fordel for domstolen ved vurdering av saken at det foreligger en slik personundersøkelse, men i praksis viser det seg at domstolen har avsagt flere RK-dommer til tross for at det ikke er innhentet personundersøkelse.¹⁶
- Personundersøkelse skal alltid foreligge før det avsies dom med vilkår om *narkotikaprogram med domstolskontroll (ND)*,¹⁷ jf. ND-forskriften § 5.
- Personundersøkelse skal i utgangspunktet innhentes før det avsies dom på *forvaring*.¹⁸ Retten kan i stedet beslutte rettspsykiatrisk undersøkelse. I praksis er det som regel rettspsykiatriske undersøkelser som benyttes. Noen ganger innhentes personundersøkelse i tillegg til rettspsykiatrisk undersøkelse. I perioden 2002 til 2015 var det kun innhentet 37 personundersøkelser i totalt 238 avsatte forvaringsdommer.¹⁹ Ti av disse kom i tillegg til en rettspsykiatrisk undersøkelse. I Riksadvokatens rundskriv 4/2001 presiseres det at personundersøkelse kan være mest hensiktsmessig dersom det synes klart at farlighetsbedømmelsen i det alt vesentlige avhenger av bedømmelsen av slike forhold som tidligere atferd og kriminalitet, aktuell kriminalitet, sosial situasjon, rusmisbruk, omgangskrets, støttetiltak og lignende.
- Personundersøkelse kan innhentes når siktede var *under 18 år på handlingstidspunktet*, jf. straffeprosessloven § 161 a. Dersom lovbruddet er så alvorlig at det tas ut tiltale mot den mindreårige, skal personundersøkelse som hovedregel innhentes før saken pådømmes. Det innebærer at påtalemyndigheten som hovedregel må innhente personundersøkelse dersom det vurderes ungdomsstraff,²⁰ betinget fengselsstraff på vilkår om oppfølging i

¹⁵ Straffeloven § 37 første ledd bokstav f.

¹⁶ Kilde: Buskerud friomsorgskontor.

¹⁷ Straffeloven § 37 første ledd bokstav f.

¹⁸ Se straffeloven § 40 femte ledd.

¹⁹ Kilde: Berit Johnsen, KRUS 2015.

²⁰ Straffeloven § 52 a.

konfliktrådet²¹ eller ungdomsoppfølging i konfliktrådet.²² Unntak kan bare gjøres når det er åpenbart unødvendig eller saken gjelder ikke-vedtatte forelegg eller påtaleunntatelse som bringes inn for retten.²³ Riksadvokaten presiserer at innhenting av personundersøkelse i slike saker kan være åpenbart unødvendig hvis det nylig er foretatt en personundersøkelse eller rettspsykiatrisk vurdering, eller det foreligger andre relevante utredninger av ungdommen.²⁴ Det presiseres at unntaksmuligheten er snever, og at en personundersøkelse ikke kan erstattes av en vurdering/drøftelse i koordineringsgruppe (KOG).²⁵

Hvis det ikke er tatt ut tiltale mot den mindreårige, skal personundersøkelse normalt innhentes når det er aktuelt å overføre saken til oppfølging i konfliktrådet,²⁶ ungdomsoppfølging i konfliktrådet²⁷ eller gi påtaleunntatelse med vilkår om ungdomsoppfølging i konfliktrådet.²⁸ Riksadvokaten presiserer at unntak kan gjøres dersom det foreligger andre utredninger/vurderinger av ungdommen som gir den påtaleansvarlige et tilstrekkelig grunnlag for å treffe avgjørelse i saken.²⁹

Det vil som regel ikke være behov for personundersøkelse i saker mot mindreårige som normalt avgjøres med forelegg, betinget påtaleunntatelse uten vilkår om oppfølging eller særvilkår, eller overføring til konfliktrådet hvor det ikke synes å være behov for oppfølging av siktede over tid. Det kan gjelde ved engangsovertredelser av ordensbestemmelser, trafikkforseelser, naskeri eller skadeverk.³⁰

---

²¹ Straffeloven § 37 første ledd bokstav i.

²² Straffeloven § 37 første ledd bokstav j.

²³ Jf. straffeloven § 161 a første ledd.

²⁴ Se brev om justering av retningslinjene av PUM datert 14.12.15 og Prop. 135 L (2010-2011) s. 76.

²⁵ Koordineringsgruppens oppgave er blant annet å vurdere hvilke lovbrøtere som kan egne seg for reaksjonen ungdomsoppfølging, samt vurdere hvilke tiltak som kan være aktuelle i den konkrete saken. Koordineringsgruppen er tverrfaglig sammensatt og har faste medlemmer. Den kan bestå av representanter fra blant annet politi, påtalemyndighet, skole, helse- og omsorgstjenesten og kriminalomsorgen.

²⁶ Straffeprosessloven § 71 a første ledd.

²⁷ Straffeprosessloven § 71 a.

²⁸ Straffeprosessloven § 69 tredje ledd.

²⁹ Se brev om justering av retningslinjene av PUM datert 14.12.15 og Prop. 135 L (2010-2011) side 76.

³⁰ Se Riksadvokatens foreløpig retningslinjer til ungdomsstraff m.m. side 2.

For mindreårige skal det foretas ny personundersøkelse dersom det har gått mer enn ett år fra personundersøkelsen ble foretatt til saken pådømmes, eller dersom barnets personlighet, livsforhold eller fremtidsmuligheter vesentlig er endret, jf. straffeprosessloven § 161 a andre ledd.

- Loven sier ikke noe om innhenting av personundersøkelser for unge personer over 18 år, men når siktede er under 24 år bør det være relativt lav terskel for å innhente personundersøkelser.³¹ Disse personene er i en sårbar fase i livet, samtidig med at mye kan endres raskt dersom man setter inn de riktige tiltakene. I riksadvokatens foreløpige retningslinjer til ungdomsstraff m.m. fremkommer det at innhenting av personundersøkelse kan være hensiktsmessig i saker med unge lovbrøyttere over 18 år, hvor oppfølging i konfliktrådet kan være en adekvat reaksjon.
- Det kan være hensiktsmessig å innhente personundersøkelse i *tilståelsessaker*. Dette med bakgrunn i at siktede i slike saker som regel ikke har krav på forsvarer, og at det bare er siktede som får anledning til å uttale seg. En personundersøkelse kan kvalitetssikre siktedes utsagn, og dermed gi en objektiv fremstilling av siktedes forklaring.³²

---

³¹ Se Råen, Sletten og Sletterød (2014) s. 15.

³² Se Råen, Sletten og Sletterød (2014) s. 15.

Oversikt over når det kan være aktuelt å innhente personundersøkelse

Utgangspunkt: Personundersøkelse *skal* innhentes når det antas å ha betydning for saken, jf. straffeprosessloven § 161.

- *Bør* innhentes når det er aktuelt med samfunnsstraff, jf. riksadvokatens rundskriv 1/2010.
- *Skal* innhentes når det er aktuelt å idømme program mot ruspåvirket kjøring (RK), jf. RK-forskriften § 5.
- *Skal* foreligge før det avsies dom med vilkår om narkotikaprogram med domstolskontroll (ND), jf. ND-forskriften § 5.
- *Skal* innhentes i forvaringssaker når det ikke foreligger rettspsykiatrisk undersøkelse. Kan komme i tillegg til rettspsykiatrisk undersøkelse, jf. straffeloven § 40 femte ledd.
- *Skal* som hovedregel innhentes når siktede var under 18 år på handlingstiden, med mindre det er åpenbart unødvendig eller saken gjelder ikke-vedtatte forelegg eller påtaleunnlater som bringes inn for retten jf. straffeprosessloven § 161 a.

3.1 Innkalling til personundersøkelse

Når friomsorgen mottar anmodning om å foreta en personundersøkelse, må siktede innkalles til samtale. På Kompis finnes det maler som kan benyttes til de ulike personundersøkelsene. Det anbefales at overflødig tekst på malen strykes (for eksempel avsnittet om verge, dersom siktede ikke er under 18 år).

Dersom siktede ikke møter til avtalt tid, bør folkeregisteret sjekkes for å sikre at innkallingen er sendt til riktig adresse. Deretter kan man forsøke å ringe siktede på det telefonnummeret som er oppgitt. Det kan også være aktuelt å ringe politiet eller siktetes advokat for å sjekke om de har registrert en annen adresse på siktede.

Det bør sendes flere innkallinger til siktede. På Kompis er det maler for andre og tredje gangs innkalling. Dersom det ikke er mulig å oppnå kontakt med siktede, returneres saken til retten eller påtalemyndigheten med informasjon om hva som er gjort for å få tak i siktede.

4. Personundersøkeren

Personundersøkelsen utføres normalt av en skikket person som utpekes av det lokale friomsorgskontoret, dersom ikke retten oppnevner en bestemt person til å foreta undersøkelsen, jf. straffeprosessloven § 163. I praksis er det stort sett en saksbehandler ved friomsorgskontoret som foretar undersøkelsen. Unntaksvis kan friomsorgen engasjere en som ikke er ansatt ved kontoret til å gjøre jobben. Det kan være aktuelt hvis siktede er bosatt langt unna friomsorgskontoret. Friomsorgen er i så fall ansvarlig for undersøkelsen og har instruksjonsmyndighet overfor personen.

Straffeprosessloven § 163 ble endret i 2013,³³ men er ikke trådt i kraft per august 2016. I ny lov er «det lokale friomsorgskontoret» erstattet med «kriminalomsorgen». Ved å legge utførelsen av personundersøkelser til kriminalomsorgen, gis det større fleksibilitet, f.eks. ved at ansatte i fengslene kan utføre jobben. Det er en forutsetning at ansatte i fengslene har tilstrekkelig kompetanse til å utføre personundersøkelser.

Det stilles *habilitetskrav* til personundersøker.³⁴ Etter domstolloven § 106 er det et absolutt forbud mot å være personundersøker i situasjoner hvor vedkommende selv er part i saken eller står i et spesielt nært forhold til siktede, for eksempel nær slektning, ektefelle, verge, behandler eller lignende. En person kan også være inhabil når det foreligger andre «særegne omstendigheter» som er egnet til å svekke personundersøkerens upartiskhet, jf. domstolloven § 108. Dette beror på en helhetsvurdering av forholdet mellom siktede og personundersøkeren. Etter rundskriv G-1985-205 kan ikke ansatte i friomsorgen foreta personundersøkelser av egne klienter.³⁵ Det kan likevel spørres om en person som har vært siktetes tidligere saksbehandler vil være inhabil, fordi han sitter på informasjon som ikke fremkommer gjennom undersøkelsen. Så lenge det ikke er snakk om informasjon man har tilegnet seg som privatperson, og saksbehandler ikke har etablert en relasjon til siktede som går ut over det ordinære, vil det sannsynligvis ikke være grunnlag for å erklære seg inhabil.³⁶ Ofte vil det heller kunne berike personundersøkelsen.

---

³³ Se lov 14. juni 2013 nr. 44.

³⁴ Jf. domstolloven §§ 106 og 108, jf. straffeprosessloven § 163 andre ledd og rundskriv G-13/2003 pkt. 6.

³⁵ Rundskriv fra Justis- og politidepartementet om regler om ordning av påtalemyndigheten.

³⁶ Se Stey (2005).

5. Taushetsplikt, opplysningsplikt og utlevering, bruk og oppbevaring av opplysninger

Taushetsplikt og opplysningsplikt

Personundersøker er underlagt taushetsplikt ved utarbeidelse av undersøkelsen.³⁷

Det innebærer både en plikt til ikke å fortelle videre det man får kjennskap til i forbindelse med utarbeidelsen av undersøkelsen, og plikt til aktivt å forhindre at uvedkommende får tak i opplysningene. Brudd på taushetsplikten kan straffes med bøter eller fengsel inntil ett år.³⁸ Ved grovt taushetsbrudd er straffen inntil tre år.³⁹

Overfor påtalemyndigheten og domstolen har personundersøker plikt til å gi opplysninger om de undersøkelser og funn som er gjort. Under selve rettsforhandlingene skal opplysningene i personundersøkelser for mindreårige (PUM) bare meddeles retten og partene i møte for stengte dører og under pålegg om taushetsplikt.⁴⁰ Her gjøres unntak fra domstoloven om offentlige rettsmøter.⁴¹ Formålet med bestemmelsen er å verne barnets rett til privatliv.⁴²

Dersom personundersøker blir kjent med opplysninger om *alvorlige straffbare handlinger* som det fremstår som sikkert eller mest sannsynlig vil bli begått, skal dette anmeldes til politiet, uavhengig av taushetsplikten.⁴³ Det gjelder bl.a. brannstiftelse, voldtekt, utuktig omgang med mindreårige, frihetsberøvelse, kroppsskade, drap og ran. Personundersøker skal også gi opplysninger til politiet dersom det viser seg at en person er *uskyldig dømt eller tiltalt*.⁴⁴ Unnlattelse av å gi slike opplysninger til politiet kan straffes med bot eller fengsel inntil ett år. Det er imidlertid viktig å merke seg at personundersøker ikke skal medvirke til etterforskningen av straffbare forhold. Hvis det i forbindelse med undersøkelsen fremkommer opplysninger om hvem som har begått forbrytelsen, omfanget av forbrytelsen, bevis m.m., bør personundersøker henstille siktede om å meddele opplysningene til politiet. Bare etter avtale med

---

³⁷ Jf. forvaltningsloven § 13 og straffeprosessloven § 170.

³⁸ Jf. straffeloven § 209.

³⁹ Jf. straffeloven § 210.

⁴⁰ Jf. straffeprosessloven § 161 a fjerde ledd.

⁴¹ Jf. domstoloven § 124 første ledd

⁴² Se Prop. 135 L (2010-2011) side 169.

⁴³ Jf. straffeloven § 196.

⁴⁴ Jf. straffeloven § 226.

siktede kan personundersøker gjøre politiet oppmerksom på nevnte forhold. Det skal ikke gjøres i selve personundersøkelsen.

Dersom det fremkommer opplysninger i forbindelse med personundersøkelsen som gir grunn til å tro at et *barn blir mishandlet* eller utsatt for andre former for *alvorlig omsorgssvikt*, skal den kommunale barneverntjenesten varsles om dette, uavhengig av taushetsplikten.⁴⁵

Utlevering av opplysninger til andre enn påtalemyndigheten og domstolen

Personundersøkelsen utarbeides etter anmodning fra påtalemyndigheten eller domstolen, til bruk i en spesifikk sak. Det innebærer at kriminalomsorgen ikke uten videre kan gi kopi av undersøkelsen til andre.

Dersom *siktede eller vergen* ønsker kopi av personundersøkelsen, bør de henvises til den som har anmodet om undersøkelsen, som vil vurdere forespørselen. Det samme gjelder dersom *samarbeidsinstanser* ønsker kopi av undersøkelsen til bruk i det videre arbeidet med siktede. Da kreves i tillegg samtykke fra siktede.

Hvis *forsvarer* ber om en kopi av personundersøkelsen, bør kriminalomsorgen innhente tillatelse fra den som har anmodet om undersøkelsen før kopi sendes til vedkommende. Dersom *konfliktrådet* ønsker kopi av personundersøkelsen, for eksempel i forbindelse med drøfting i KOG, bør den utleveres via påtalemyndigheten.

Bruk av opplysningene

Retten og påtalemyndigheten kan bruke opplysningene for å avgjøre spørsmålet om straff eller andre forholdsregler. Kriminalomsorgen og konfliktrådet kan benytte opplysningene for å fastsette innholdet i straffen. Straffegjennomføringsloven § 10 femte ledd presiserer at personundersøkelser som er foretatt for domfelte under 18 år, *skal* danne grunnlag for valg av gjennomføringsform og andre avgjørelser om straffegjennomføringen.⁴⁶ Videre fremgår det av straffegjennomføringsforskriften § 3-1 a andre ledd at kriminalomsorgen *skal* tillegge personundersøkelser vekt i vurderingen av mindreåriges behov under varetektsfengsling og straffegjennomføring. En PUM kan for eksempel få betydning for valg av

---

⁴⁵ Jf. barnevernloven § 6-4 andre ledd.

⁴⁶ Se straffeprosessloven § 161 a.

straffegjennomføringsform, hvem som kalles inn til ungdomsstormøte eller oppfølgingsteamet og tiltak som skal fastsettes i ungdomsplanen.

Politi og barnevernsansatte som møter i ungdomsstormøte på vegne av barnevernet, kan bruke informasjonen de får om PUM i sitt videre arbeid, se rundskriv KDI 6/2014 pkt. 3.1.7. Alle offentlige personer som møter i ungdomsstormøtet har taushetsplikt om informasjon de får om personundersøkelsen.⁴⁷ Det samme gjelder private aktører som involveres i ungdomsstormøtet.⁴⁸ Dersom private aktører involveres, bør likevel møtet vurderes oppdelt, slik at hensynet til privatlivet blir ivaretatt.

Oppbevaring av opplysningene

Alle personundersøkelser skrives og lagres i Kompis. Originalen med underskrift sendes til oppdragsgiver. Alle personundersøkelser skal i tillegg lagres i DocuLive.⁴⁹

Dokumenter som er grunnlag for eller dokumentasjon i forbindelse med personundersøkelsene, skal også lagres i DocuLive, f.eks. anmodning om personundersøkelse, fritakelse fra taushetsplikt, oversendelsesbrev til oppdragsgiver, barnevernsrapporter og legejournaler. Dokumenter som utarbeides av friomsorgen lagres direkte i DocuLive mens dokumenter som mottas i posten skannes før de lagres.

Dersom sikede domfelles, kan kriminalomsorgen behandle opplysningene i personundersøkelsen etter bestemmelsene i straffegjennomføringsloven kapittel 1 A, om behandling av personopplysninger i kriminalomsorgen.⁵⁰

---

⁴⁷ Jf. forvaltningsloven §§ 13 flg., konfliktrådsloven § 9 og spesiallovgivningen som regulerer deres virksomhet.

⁴⁸ Jf. konfliktrådsloven § 9.

⁴⁹ Se saksbehandlingsrutiner i DocuLive datert 06.06.13 nr. 15 pkt. 16, KDI 6/2014 og KSF 3/2011. Tidligere føringer i rundskriv om at slike dokumenter skal makuleres, gjelder ikke lenger.

⁵⁰ Se spesielt straffegjennomføringsloven § 4c, jf. § 4d bokstav d.

6. Gjennomføring av undersøkelsen

Det vesentlige grunnlaget for personundersøkelsen er samtalen med siktede. Siktetes egne opplysninger kan suppleres med relevant informasjon fra f.eks. skole, sosialtjenesten, andre offentlige myndigheter, arbeidsgivere, pårørende eller andre personer med kjennskap til siktede.⁵¹ Det er ikke et vilkår at siktede samtykker i at personundersøkelse gjennomføres.⁵² Hvis siktede motsetter seg personundersøkelsen eller ikke møter til samtaler, kan undersøkelsen likevel gjennomføres ved at det innhentes opplysninger fra andre kilder.

Generelle personundersøkelser skal ha fokus på siktetes situasjon på tidspunktet for undersøkelsen og ikke inneholde noen vurdering av egnethet. Hvis oppdragsgiver ber om en vurdering av hvorvidt siktede vil kunne nyttiggjøre seg av en aktuell straffereaksjon eller forslag til tiltak, må imidlertid dette fremgå av personundersøkelsen.⁵³ Når det vurderes å nedlegge påstand om program mot ruspåvirket kjøring og narkotikaprogram med domstolskontroll *skal* undersøkelsen inneholde en vurdering av om siktede er i målgruppen og om de er egnet for programmet (se nærmere i kapittel 6.6.2 og 6.6.3 nedenfor).

6.1 Forberedelser og kontakt med påtalemyndigheten

Saksbehandler må lese grundig gjennom den dokumentasjonen som er oversendt fra påtalemyndigheten eller domstolen før samtalen med siktede. Ved anmodning fremkommer det hva slags personundersøkelse som skal skrives, og i noen tilfeller en bestilling på hvilke momenter som ønskes særlig belyst i undersøkelsen. I tillegg oversendes utskrift av siktelse eller tiltale. Noen ganger oversendes dokumenter fra politiet, som personaliarapport eller utskrifter fra avhør. Politiets personaliarapport kan gi gode opplysninger om siktetes personlige forhold, som skolegang, faglig utdanning, tidligere straffedommer og tidspunkt for eventuell løslatelse fra straffegjennomføring. For barn under 18 år inneholder personaliarapporten opplysninger om foreldre, hjem og skole, og om det har vært truffet tiltak overfor vedkommende med hjemmel i barnevernloven.⁵⁴

---

⁵¹ Se nærmere om bruk av kilder i kapittel 9 nedenfor.

⁵² Se straffeprosessloven § 162, jf. påtaleinstruksen § 14-2 andre ledd og Rt. 2006 s. 309.

⁵³ Se PEU-forskriften § 13.

⁵⁴ Se påtaleinstruksen § 8-15.

Det kan være hensiktsmessig å sende e-mail eller ringe til påtaleansvarlig for å etterspørre mer informasjon hvis det er nødvendig. Dialog med påtalemyndigheten åpner for diskusjon rundt hva påtaleansvarlig tenker og hva som kan være mulig å få til i kriminalomsorgen med tanke på straffereaksjon og innhold.

Med utgangspunkt i den informasjon som foreligger skal saksbehandler gjøre en *risikovurdering* med tanke på hvordan samtalen skal gjennomføres, f.eks. hvilken saksbehandler som skal utføre undersøkelsen og om det skal være to saksbehandlere til stede under samtalen. Vurderingen gjøres ut fra den bakgrunnsinformasjonen man har om siktede. Dialog med politiet om siktedes tilstand kan gjøres når det finnes grunn til det.

Det kan være hensiktsmessig å gi påtaleansvarlig en oppdatering underveis i undersøkelsen med et anslag om når den kan være ferdig, slik at saken kan sendes til berømmelse så snart som mulig. Dersom undersøkelsen tar lenger tid enn vanlig, bør påtaleansvarlig informeres om dette. Det kan være hensiktsmessig at påtalemyndigheten setter en frist for når undersøkelsen må være ferdig, slik at berømmelse av saken kan gjøres ut fra dette tidspunktet. Dersom det i løpet av prosessen avdekkes forhold som kan ha stor betydning for hvordan saken håndteres i rettssystemet, bør påtaleansvarlig informeres om dette, for eksempel opplysninger om siktedes psykiske helsetilstand.

Når siktede ikke ønsker å medvirke til undersøkelsen, bør påtalemyndigheten kontaktes for å få en beslutning om hvorvidt personundersøkelsen likevel skal gjennomføres. I saker vedrørende mindreårige er det spesielt viktig at personundersøkelsen gjennomføres uansett, da domstolen i stor grad er avskåret fra å idømme straff der tiltale er tatt ut og det ikke foreligger personundersøkelse. Det samme gjelder i forvaringssaker, når det ikke foreligger rettspsykiatrisk undersøkelse. Tiltalte skal ikke kunne forhindre en dom ved å nekte å medvirke til personundersøkelsen.

6.2 Generelt om samtalen

Samtalen(e) finner sted i friomsorgens eller politiets lokaler, eventuelt i siktedes nærmiljø hvis det vurderes hensiktsmessig. Når siktede er i fengsel kan undersøkelsen foretas der, jf. straffeprosessloven § 166.

Tidsbruk i samtaler varierer ut fra siktedes situasjon og person. Det kan være aktuelt å gjennomføre flere samtaler med siktede, bl.a. fordi siktede ofte føler seg mer trygg og komfortabel under senere samtaler, samt at første samtale kan igangsette prosesser det kan være viktig å få dokumentert. Dessuten kan det være mye informasjon rundt aktuelle straffereaksjoner som det tar tid for siktede å fordøye. På den annen side bør man ikke gjennomføre flere samtaler enn nødvendig for å få belyst saken i henhold til anmodningen.

Hvis siktede har med seg ledsager til samtalen, bør denne inviteres til oppstarten av samtalen for å avklare hvorfor vedkommende er med. Dersom ledsager ikke er verge for siktede, bør det informeres om undersøkelsens formål, sakens gang og at undersøkelsen vanligvis gjennomføres uten ledsager til stede. Dersom siktede likevel ønsker at ledsager skal delta på samtalen, kan den gjennomføres slik. Det er i så fall viktig at dette fremkommer av personundersøkelsen.

Innledningsvis i samtalen bør siktede gis god informasjon om hvordan undersøkelsen skal gjennomføres, hva den skal brukes til, personundersøkers rolle og at det er frivillig om siktede vil delta. Siktede skal også informeres om personundersøkers taushetsplikt og opplysningsplikt.

Det er en fordel å gjennomgå siktelsen og informasjon fra andre dokumenter med siktede før man går inn på de ulike momentene i undersøkelsen, slik at siktede vet hva saksbehandler allerede har kjennskap til. Dette vil kunne redusere usikkerhet hos siktede og tydeliggjøre formålet med personundersøkelsen. Det kan tenkes at siktede spør hvordan saken forventes avgjort, og om han for eksempel kan forvente å få en betinget dom. Personundersøker skal ikke besvare slike spørsmål, men henvise til at det er retten som avgjør saken, samt anbefale at siktede drøfter dette med sin forsvarer.

Det er naturlig å gjøre notater for hånd under samtalen. Det kan vurderes om det er hensiktsmessig å bruke datamaskin for å skrive opplysningene direkte inn i Kompis, men da må man være oppmerksom på plassering av siktede, slik at personundersøker ikke sitter med ryggen til.

6.3 Samtalemotodikk

Åpenhet og tydelighet gir siktede mulighet til å forstå sammenhengen og forventningene til en slik samtale, og kan trygge og berolige han så mye som mulig. Mange som kommer til personundersøkelse vil være sterkt følelsesmessig berørt av situasjonen og personundersøker må forsøke å ivareta siktede i dette henseende. En god samtale med personundersøker kan også føre til at siktede åpner seg i stor grad.

Det er mye som kan påvirke personundersøkelsen. Siktede kan f. eks. tilpasse opplysninger på en måte han tenker vil gagne sin egen sak og personundersøker kan som følge av sympati med siktede tilpasse fremstillingen av opplysninger og vurderinger til hans fordel. Forhold ved den siktede eller personundersøker kan også påvirke gjennomføringen av samtalen, som evnenivå, kommunikasjonsferdigheter og sosial kompetanse. Samtidig kan sakens karakter og personundersøkers og siktedes holdninger og fordommer overfor hverandre ha betydning. Veiledning underveis i prosessen kan derfor være nyttig, slik at effekten av slike forhold minimeres.

Det er viktig at personundersøker etterstreber en nøytral holdning slik at innhenting av opplysninger i minst mulig grad farges av saksbehandlerens personlige holdninger og tanker om hvilke endringer siktede burde gjøre for å bedre sin livssituasjon. Personundersøker bør ha en imøtekommende, empatisk og ikke-dømmende holdning i samtalen.

Motiverende intervju (MI) er en metode som brukes i stor grad i kriminalomsorgen. Elementer fra denne er velegnet til bruk under personundersøkelsen. MI er en samarbeidende og målrettet samtale som har fokus på å fremme motivasjon til endring ved å fremkalle og utforske personens egne argumenter for endring i en atmosfære av aksept og medfølelse.

Under samtalen er det hensiktsmessig at man samtaler på en slik måte at siktedes perspektiv og forståelse av sin situasjon kommer frem. Dette kan oppnås gjennom bruk av åpne spørsmål, refleksjoner og oppsummeringer.

Åpne spørsmål starter som regel med et spørreord, som hva, hvilke, hvordan, hvorfor eller på hvilken måte. Åpne spørsmål gir siktede mulighet til å dele sine oppfatninger og synspunkter uten at personundersøker styrer responsen. Lukkede spørsmål kan

være hensiktsmessig når man ønsker et konkret svar, for eksempel antall eller årstall.

Refleksjoner kan være enkle eller komplekse. Enkle refleksjoner er bekreftelser på det siktede sier, og kan være repetisjoner av det siktede har sagt eller omformuleringer som ikke endrer meningsinnholdet. I komplekse refleksjoner formuleres personundersøkerens antakelser om meninger og følelser som ligger bak det klienten sier. Refleksjonene kan ha flere funksjoner i intervjuet. De bekrefter siktetes utsagn, viser at personundersøker lytter og er interessert, fokuserer på elementer som kan utdypes, setter ord på ikke uttalte meninger og følelser slik at personundersøkers antakelser kan sjekkes ut, og oppmuntrer siktede til å snakke videre.

Oppsummeringer kan brukes i samtalen for å sammenfatte en større del av siktetes ytringer. Dette gir en mulighet for personundersøker til å sjekke ut egen forståelse av det siktede har forsøkt å kommunisere. Oppsummeringer i personundersøkelsesintervjuet bør være nøytrale og ligge tett opp til siktetes uttalelser slik at siktede ikke ledes i noen bestemt retning under samtalen. Oppsummeringer kan gjerne brukes når en skal avslutte et tema i samtalen før man går videre.

6.4 Hva bør man få frem i en samtale?

Siktede forteller ofte mer enn det som er nødvendig ut fra personundersøkelsens formål, og personundersøker må begrense innholdet i personundersøkelsen til det som har betydning for straffutmålingen. Opplysninger om andre personer enn siktede skal ikke med i personundersøkelsen med mindre dette har relevans for siktetes situasjon. Eventuelle tredjepartsopplysninger må behandles med varsomhet, og man må tilstrebe å anonymisere tredjepart i størst mulig grad.

Det er viktig at de *kriminogene faktorene* i siktetes liv kartlegges, slik at straffutmålingen og innholdet i en eventuell straffereaksjon i størst mulig grad kan målrettes mot de faktorer som øker risiko for kriminalitet. Med kriminogene faktorer menes livsfaktorer som øker risikoen for kriminell atferd. Statiske faktorer som ikke lar seg endre, kan være alder og tidligere kriminalitet. Dynamiske faktorer som kan endres, er arbeids- utdannings- og boligforhold, privat- og offentlig nettverk, økonomisk situasjon, kognitive prosesser og holdninger. De kriminogene faktorene vil

varierte fra person til person, og kartleggingen forutsetter stor grad av fleksibilitet og åpenhet for å kunne fange opp hvilke risikofaktorer som er avgjørende for hvem.

Andrews og Bonta (2010) har i sin Risk-Need-Respons (RNR) modell gjengitt åtte risikofaktorer,

1. Antisosial historikk
2. Antisosialt personlighetsmønster
3. Antisosial kognisjon
4. Antisosialt nettverk
5. Dårlige familierelasjoner
6. Lite mestring med tanke på skole eller jobb
7. Mangel på fritidsaktiviteter
8. Rusmisbruk.

Det vil også være hensiktsmessig å kartlegge siktedes *desistance theory*. Det kan defineres som en prosess som fører til at man avstår fra å begå nye kriminelle handlinger. Ofte skjer dette spontant og på eget initiativ, i det videre livsløpet eller gjennom å skape seg et nytt selvbylde. Det henger ofte sammen med i større grad å bli bevisst på hva som gjør at enkelte klarer å bevege seg vekk fra å begå kriminalitet til permanent å avstå fra slike handlinger. Det kan sammenfalle med andre endringer i livssituasjonen, som at man får barn, ny jobb eller kanskje en sykdom. Prosessen kan bestå av perioder med mer eller mindre kriminell aktivitet, tilbakefall og pauser.

Desistance theory vektlegger også betydningsfulle relasjoner i personens liv. Kartlegging av slike relasjoner samt personens styrker og ressurser er viktig for å finne vegen bort fra kriminelle handlinger. Siktedes motivasjon har også stor betydning for endringsprosessen, og denne bør belyses i en personundersøkelse.

6.4 Momenter innenfor de enkelte livsområder/punkter i malen

I Kompis finnes en mal som benyttes til bruk ved generelle personundersøkelser. Det finnes egne maler for personundersøkelser ved RK, ND og forvaring. Saksbehandler må fortløpende gjøre individuelle vurderinger av hva som bør utdypes, slik at man i størst mulig grad fanger opp relevante opplysninger om siktede. Nedenfor følger en oversikt over temaer som fremgår av den generelle malen i Kompis.

6.4.1 Boligsituasjon

Siktedes boligsituasjon har betydning for daglig fungering og eventuell straffegjennomføring i samfunnet. Under dette punktet skal nåværende boligsituasjon og fremtidige muligheter vurderes. Følgende bør avklares:

- Eier eller leier siktede privat eller kommunal bolig?
- Hvor stor er boligen og hvor lenge har eksisterende kontrakt vart?
- Hvem bor i boligen?
- Hvordan er nærmiljøet der boligen er plassert?
- Er bomiljøet kriminelt belastet?
- Hvordan trives siktede med bosituasjonen?
- Hvordan er siktedes boevne/tidligere erfaring med å bo?
- Har siktede flyttet mange ganger?
- Har siktede hatt opphold på institusjon?
- Hvilke ønsker har siktede for fremtiden mht. bolig?
- Er det behov for tiltak (økonomisk stønad, booppfølging etc.)? I så fall hvilke, hvorfor og hvem kan bidra?

6.4.2 Sysselsetting (arbeid, utdanning, arbeidstrening, kurs, mv.)

Under dette punktet beskrives og vurderes siktedes arbeid, utdanning, arbeidstrening, kurs mv. og evner til å gjennomføre nevnte tiltak. Saksbehandler må vurdere hvor detaljert informasjon som trengs. En generell beskrivelse av tilknytning til arbeidslivet og utdanning kan være tilstrekkelig i mange tilfeller. Alder og generell livssituasjon kan være en indikator på hvor mye man skal utdype temaene.

Arbeid:

Følgende bør avklares:

- Er siktede i ordinært lønnet arbeid, sysselsettingstiltak, tilrettelagt arbeidssituasjon eller ufør?
- Hvilken type jobb har siktede? Hva er arbeidsoppgavene?
- Hvordan trives siktede med arbeidet og på arbeidsplassen?
- Dersom siktede ikke er i ordinært arbeid – hvorfor og hva slags oppfølging og tiltak mottar siktede? Har han vært i kontakt med NAV?
- Har siktede tidligere arbeidserfaring?
- Hvor lang er lengste sammenhengende arbeidsforhold (stabilitet)?
- Hvor lang er lengste periode med arbeidsledighet?
- Hvilke tanker har siktede om arbeid i framtiden?
- Har siktede førerkort?

Utdanning:

Følgende bør avklares:

- Hvilke skoler har siktede gått på?
- Hva er siktedes høyeste fullførte/påbegynte utdanning?
- Hvilke fag mangler siktede for å få studiekompetanse?
- Hvordan har siktede fungert faglig og sosialt i utdanningsløpet?
- Har siktede gjennomført militærtjeneste?
- Har siktede gjennomført kurs relatert til arbeid/utdanning i eller utenfor fengsel?
- Har siktede hatt noen spesielle utfordringer knyttet til utdanning, som lese- og skrivevansker, atferdsvansker, konsentrasjonsvansker eller mobbing? Ble det i så fall satt inn tiltak?
- Har siktede tanker om videre utdanning? Hva er fremtidige mål?
- Har det vært personer under utdanningsforløpet som har vært betydningsfulle for siktede?
- For mindreårige bør informasjon om skolefravær og fungering (ressurser og utfordringer) i skolen søkes innhentet fra aktuell skole.

6.4.3 Økonomi (inntekter, utgifter, gjeld, formue)

Under dette punktet beskrives inntekter, utgifter, gjeld, herunder aktuelle erstatningskrav og formue. Følgende bør avklares:

- Hvilke inntekter og utgifter har siktede? Illegale inntektskilder bør etterspørres når det synes aktuelt, særlig når vinningskriminalitet danner grunnlag for siktelsen.
- Forsørger siktede andre?
- Har siktede faste utgifter?
- Har siktede gjeld (ev. svart gjeld)? Ev. hvilken type gjeld og hvem er kreditor?
- Har siktede formue?
- Har det skjedd eller vil det skje viktige endringer i siktedes økonomiske situasjon?
- Hvordan vurderer siktede sin økonomiske situasjon/tanker om fremtidig økonomi?
- Hvordan vurderer siktede sin egen økonomiske styring?
- Har siktede ubenyttede rettigheter med tanke på inntektssikring, kontakt med NAV eller gjeldsrådgiver?

6.4.4 Nettverk (familie, venner, offentlig nettverk)

Under dette punktet beskrives familie, venner offentlig nettverk og støttekontakt. Særlig viktig i denne sammenheng er det å finne ut hvem som kan være aktuelle kilder i personundersøkelsen, og hvem som eventuelt kan være aktuelle i en gjenopprettende prosess i regi av konfliktrådet. Det vil i varierende grad være behov for å utdype mye om siktedes familie. Åpne spørsmål eller nettverkskart kan benyttes. Følgende kan avklares:

Familie: (Familien man er etablert i er mest sentral her.)

- Aktuell status (foreldre, søsken, andre nærstående, partner).
- Belys omsorgssituasjonen for egne eller andres barn under 18 år;
  - o Har siktede foreldreansvar, daglig omsorg eller samværsrett?
  - o Hvordan beskrives forholdet til barna?
  - o Synes siktede at eventuelle rusproblemer har virket inn på barna?
  - o Er/har barnevernet vært involvert?

OBS! Vær direkte dersom det oppstår mistanke om omsorgssvikt eller overgrep, og varsle politi eller barneverntjeneste der det er nødvendig.

- Hvordan beskriver siktede relasjonen til øvrige familiemedlemmer? Støtte og tilhørighet, konflikter og hemmende relasjoner bør undersøkes.
- Er det spesielle somatiske-/psykiske-/ruslidelser i nærmeste familie?
- Oppvekst- og omsorgssituasjon bør beskrives for unge siktede, men kan også være av betydning for voksne personer.
- Er det behov for iverksetting av tiltak, i så fall hvilke?

Venner:

- Har siktede kjæreste? Hvordan er denne relasjonen?
- Hvem er siktede sammen med i hverdagen?
- Hvordan er vennene?
- Er vennene fra flere ulike miljøer?
- Hvor nære er relasjonene?
- Hva slags holdninger har venner til lovbrudd?
- Hvilke personer kan gi støtte?
- Ønsker siktede endringer i egen situasjon med tanke på venner? Hvordan kan endringen i så fall oppnås, og kan noen hjelpe til?

Offentlig nettverk:

- Hvilke instanser har siktede kontakt med i dag? Beskriv kontakten med tanke på varighet, hyppighet og kvalitet.
- Er det etablert ansvarsgruppe/individuell plan? Hvem er med, hvor ofte er det møter, hvordan oppleves kvalitet og nytte av ansvarsgruppearbeidet?
- Har siktede behov for å knytte kontakt med flere offentlige instanser?
- Har siktede tidligere erfaringer fra møter med det offentlige som er av betydning?

Fritidsaktiviteter

- Hvordan bruker siktede sin fritid?
- Fritidsinteresser (tidligere, per dags dato, ønsker for fremtiden)?

6.4.5 Helsetilstand (fysisk og psykisk helse)

Her beskrives siktedes fysiske og psykiske helsetilstand, med henvisning til eventuelle legeerklæringer eller utredninger. Følgende kan avklares:

Fysisk:

- Har siktede kroppslige plager, eventuelle skader, sykdommer eller funksjonshemninger?
- Har siktede tannproblemer?
- Har siktede hatt mange sykehusinnleggelses eller behandlingsopphold? Hvis ja, når?
- Hva tenker siktede om egen helse? Kosthold, aktivitet, energinivå og helsebekymringer kan være aktuelle tema.
- Er det behov for tiltak eller særlig tilrettelegging?

Psykisk:

- Har siktede noen diagnostiserte lidelser?
- Hvordan opplever siktede egen psykisk helse? Aktuelle stikkord kan være følelsesliv, vanskelige erfaringer, traumer, angst, bekymring, uro, depresjon, nedstemthet, sorg, søvnproblemer, konsentrasjonsvansker, impulsivitet, temperament, aggresjon, kontroll av sinne, konflikter og forhold mellom psykisk helse og rusbruk.
- Hva er eventuelt gjort med tanke på siktedes psykiske vansker (behandling eller annen oppfølging)? Hvordan har det i så fall fungert?
- Hvordan har utviklingen av siktedes psykiske helsetilstand vært frem til nå?
- Tenker siktede at det er behov for tiltak og i så fall hvilke?
- Hvordan er behandlingsmotivasjonen?
- Har siktede vært utsatt for vold eller seksuelle overgrep?

6.4.6 Rusmiddelbruk (type rusmiddel, omfang, evt. behandling)

Under dette punktet beskrives siktedes eventuelle bruk av rusmidler. Følgende kan avklares:

- Kartlegging av siktedes rushistorie (debut, type stoff, hovedstoff).
- Hvordan er siktedes rusbruk i dag? Det bør undersøkes hvilke rusmidler som brukes, bruksmønster, hva rusen gir og hvilket miljø siktede ruser seg i.
- Definerer siktede eget rusbruk som et problem? Hva mener andre?
- Kartlegg eventuell sammenheng mellom siktedes rusbruk og kriminalitet.
- Har siktede vært under utredning eller i behandling for rusbruk? I så fall, hva slags effekt hadde det? Er det behov/motivasjon for behandling nå?
- Hva er siktedes mål med tanke på rusmiddelbruk?
- Hva er aktuelle tiltak og når skal de eventuelt starte?

6.4.7 Eventuelle andre forhold av betydning

Under dette punktet gis personundersøker anledning til å ta inn opplysninger som ikke faller naturlig inn under noen av de andre punktene. Det kan for eksempel være uttalelser om hvordan tidligere straffegjennomføring har forløpt. Siktede kan også stilles et åpent spørsmål om det er andre forhold han mener kan være av betydning for straffutmålingen.

Under dette punktet kan det også være aktuelt å komme nærmere inn på de områder siktelsen handler om, for eksempel siktedes seksualitet hvis han er siktet for seksuallovbrudd eller forhold til vold/aggresjon hvis han er siktet for vold.

6.4.8 Siktedes vurdering av egen situasjon

Under dette punktet får siktede anledning til å vurdere sin egen situasjon. Følgende kan avklares:

- Hvordan opplever siktede sin situasjon i dag?
- Hvorfor har det blitt slik det er i dag? Kunne noe vært annerledes?
- Hva er siktedes fremtidsplaner, hvordan skal de nås?
- Hva er første steg, og når skal det tas?
- Siktedes forhold til lovbrudd.
- Siktedes tanker om eventuelt offer/fornærmede i saken.

6.4.9 Hvilke endringer ønsker siktede å oppnå under gjennomføring av straff

Under dette punktet får siktede anledning til å reflektere over endringer han ønsker å oppnå under en eventuell straffegjennomføring. Det er ønskelig å kartlegge hva siktede tenker kan være kriminalitetsforebyggende for seg selv. Dette spørsmålet kan være utfordrende hvis siktede mener at han er uskyldig. I så fall kan det være fornuftig å ikke bruke så mye plass på dette punktet.

Dersom man velger å gå nærmere inn på dette punktet kan følgende avklares:

- Hva tenker siktede må til for at han ikke skal havne i en tilsvarende situasjon igjen?
- Hva er aktuelle problemområder å ta tak i og hvilke hindringer må ryddes av veien?
- Hvordan er det med siktedes motivasjon for å gjøre eller opprettholde endringer?
- Kartlegg siktedes ønske om, vilje, evne og mulighet til å gjøre endringer, samt bakgrunnen for at eventuell motivasjon for endring har oppstått. Dette kan gjøres gjennom bruk av skaleringsspørsmål.
- Hvordan stiller siktede seg til eventuelle gruppeprogram og andre aktuelle tiltak i en straffegjennomføring?
- Er siktede villig til å delta i gjenopprettende prosesser?

6.4.10 Samlet kildehenvisning

Under dette punktet skal det listes opp alle kilder som er benyttet. Dokumenter angis med navn, dato og eventuelt hvem som har utarbeidet dokumentet. Personer oppgis normalt med navn, stilling, arbeidssted og deres relasjon til siktede. Unntaksvis kan det være aktuelt å oppgi private kilder uten navn, eventuelt bare fornavn. Se nærmere om bruk av kilder i kapittel 9.

6.4.11 Personundersøkelsens forløp

Følgende kan presiseres:

- Når ble anmodning mottatt?
- Antall samtaler.
- Hvordan har siktede samarbeidet? Har det oppstått vanskeligheter underveis, for eksempel med tanke på oppmøte?
- Ga siktede samtykke til innhenting av opplysninger, og når fikk vi inn kildeopplysningene? Eventuelt begrunnelse for at siktede ikke vil oppgi kilder.
- Eventuelle kilder siktede har oppgitt, men som vi enten ikke har fått tak i eller valgt å ikke kontakte (med begrunnelse for hvorfor vi har valgt å ikke ta kontakt).
- Når møtte siktede til gjennomgang av personundersøkelsen?

6.4.12 Personundersøkerens vurdering

I vurderingen skal det gis uttrykk for hva personundersøker mener. Vurderingen skal gi svar på oppdragsgivers anmodning. Den skal bygge på de opplysningene som har kommet frem i undersøkelsen. Nye opplysninger skal ikke introduseres her. Det skal heller ikke skrives lange utdrag fra foreliggende dokumenter. Vurderingen bør inneholde følgende elementer:

1. Kort oppsummering av relevante livsområder som er kartlagt.
2. Nærmere beskrivelse av de livsområder det bør gripes fatt i. Dette gjelder både behov, bekymringer, utfordringer og ressurser. Her bør det være fokus på ressurser. Hva er bra og hva kan det bygges videre på?
3. Vurdering av aktuelle tiltak, og forutsetninger for at de skal lykkes. Hvilke tiltak kan ivaretas ved en eventuell straffegjennomføring i regi av kriminalomsorgen?

Eksempler på temaer som kan vurderes er:

- Boforholdene, den økonomiske situasjonen, helse eller rus.
- Hvilke områder av livet siktede behersker godt og hvilke mindre godt.
- Tiltak som har vært forsøkt tidligere og hvordan dette har gått.
- Siktetes personlighet.

- Siktedes troverdighet.
- Realisme i siktedes planer.
- Siktedes egeninnsikt, ressurser og endringsmotivasjon.
- Viktige aktører i hjelpe-/velferdssystemet (nåværende og fremtidige).
- Områder der det synes å være behov for tiltak, eventuelt konkrete tiltak og hvorvidt de er mulig å gjennomføre.
- Konkrete forslag til innhold i straffegjennomføringen.

Det kan være lurt å dobbeltsjekke bestillingen fra oppdragsgiver for å kontrollere at vurderingen besvarer anmodningen. Er det spesielle problemområder/utfordringer som ønskes belyst, for eksempel beskrivelse av innholdet i straffen eller programmers varighet og innhold?

Personundersøker må ikke være for bastant i vurderingene der det ikke er grunnlag for det, men skille mellom hvordan ting vurderes og hvordan de faktisk er. Det må komme klart frem hva som er personundersøkers vurdering av de opplysninger som har kommet inn og det samlede inntrykk personundersøker sitter med. Vær konkret og tydelig på egne vurderinger.

Dersom det ikke er samsvar mellom opplysningene som er mottatt, skal dette fremkomme i vurderingen.

6.5 Særskilt for enkelte typer personundersøkelse

6.5.1 Samfunnsstraff

Mal i Kompis: Generell

Samtykke

Retten kan bare idømme samfunnsstraff dersom domfelte samtykker. Siktede underskriver en egenerklæring i personundersøkelsen, der det fremgår om han samtykker eller ikke til å gjennomføre samfunnsstraff og om han er orientert om hva samfunnsstraff innebærer. Dersom siktede ønsker å gjennomføre samfunnsstraff, må han også underskrive skjemaet «Krav for gjennomføring av samfunnsstraff» (Se mal i Kompis). I den sammenheng må siktede informeres om innholdet i samfunnsstraffen og konsekvenser av brudd på krav og vilkår som er satt. Informasjonen bør være enkel og kortfattet. Før siktede skriver under på samtykket, må det sjekkes at han har forstått den informasjonen som er gitt. Siktede må bekrefte samtykket i retten.

6.5.2 Program mot ruspåvirket kjøring (RK)⁵⁵

Mal i kompis: Egen mal for RK

I saker hvor program mot ruspåvirket kjøring (RK) kan være aktuelt, *skal* det innhentes personundersøkelse, jf. forskrift om program mot ruspåvirket kjøring § 5. I rekvisisjonen skal det fremgå at påtalemyndigheten eller retten ønsker opplysninger om siktedes personlighet, livsforhold og fremtidsmuligheter med sikte på idømmelse av RK. Under personundersøkerens vurdering skal det fremgå om siktede er i *målgruppen* for RK og om vedkommende er *egnet* for å gjennomføre en slik straff. De opplysningene som innhentes skal være relevante og nødvendige for å kunne gjøre denne vurderingen.

Er siktede i målgruppen for RK?

Målgruppen for RK er personer som har kjørt i ruspåvirket tilstand med så høy påvirkningsgrad at det ellers ville ha ført til ubetinget fengselsstraff, og som har problemer med alkohol og/eller andre berusende eller bedøvende midler. Personer som har et mindre omfattende rusproblem, men viser at de har et problematisk forhold til bilkjøring og rus, kan også være i målgruppen. En indikasjon på dette kan være gjentatt kjøring i ruspåvirket tilstand. Før siktede innkalles til første samtale bør det sjekkes ut om det foreligger dokumentasjon på eventuell promille eller andre rusverdier i saken, for å sortere ut de personene som i utgangspunktet faller utenfor målgruppen. Promille under 0,5 vil vanligvis ikke medføre ubetinget fengsel. Promille mellom 0,5 og 1,2 vil heller ikke som hovedregel medføre ubetinget fengsel.

Er siktede egnet for RK?

Vurdering av siktedes egnethet innebærer hvorvidt personen er i stand til å møte til fastsatt tid og sted uten å være påvirket av rusmidler, i tillegg til å gi opplysninger som kan være av betydning for straffegjennomføringen og ikke oppføre seg slik at det truer andres sikkerhet eller påvirker miljøet på en særlig negativ måte. I vurderingen skal det særlig legges vekt på om siktede har fast bopel og om han går på skole eller er i arbeid. Det bør være et ekstra fokus på nåværende og tidligere rusomfang, eventuell behandling og hvorvidt siktede er motivert til å foreta en endring

---

⁵⁵ Straffeloven § 37 første ledd bokstav f.

knyttet til ruspåvirket kjøring. Personundersøkelsen skal konkludere med hvorvidt personen er egnet til deltakelse.

Samtykke

Retten kan bare idømme RK dersom siktede samtykker. Siktede underskriver en egenerklæring i personundersøkelsen, der det fremgår om han samtykker eller ikke til å gjennomføre programmet. Dersom siktede ønsker å gjennomføre programmet, må han også underskrive skjemaet «Samtykkeerklæring vedrørende gjennomføring av program mot ruspåvirket kjøring» (se mal i Kompis). I den sammenheng må siktede informeres om programmet, herunder hensikt, innhold, struktur, krav til egeninnsats, kontrolltiltak, konsekvenser ved brudd på vilkår som er satt og hva som skjer hvis domfelte trekker sitt samtykket om deltakelse. Siktede må også informeres om omfanget av oppmøteplikt, og hvor han skal møte. Informasjonen bør være enkel og kortfattet. Før siktede skriver under på samtykket, må det sjekkes at han har forstått den informasjonen som er gitt. Siktede må bekrefte samtykket i retten, og det kan trekkes tilbake på ethvert tidspunkt, også etter domsavsigelsen.

Hva er det spesielt viktig å tenke på under kartleggingen?

Ved kartlegging i forbindelse med RK, kan det være hensiktsmessig å gå noen år tilbake i tid. Opplysningene skal særlig knyttes til bruk av rusmidler, og punktet om rusmiddelbruk bør inneholde en beskrivelse av omfanget av problemet og eventuell tidligere behandling. Det er spesielt viktig å tenke på følgende:

- Være konkret i spørsmålene om alkohol- og annen rusbruk og konsekvenser i hverdagen som kan henge sammen med rusbruken (f.eks. konsekvenser for jobb, samliv, familie, økonomi, venner etc.).
- Beskrive rusmiddeltyper, bruksmengde og hyppighet, rushistorie, anledninger, rusfrie perioder, eventuelle forsøk på å kontrollere bruken og utfall av disse, rusvenner etc.
- Identifisere de forhold som lå til grunn for den aktuelle kjøringen.
- Kartlegge og beskrive forhold som lese- og skrivevansker, språk, fysisk og psykisk helse, som kan ha betydning for deltakelse i og gjennomføring av straffereaksjonen.

Særlig om kilder

Ved innhenting av opplysninger fra kilder kan det være hensiktsmessig å legge særlig vekt på følgende:

- Deres oppfatning av siktedes forhold til rusmidler.
- Deres oppfatning av siktedes forhold til rus i kombinasjon med kjøring.
- Andre opplysninger som kan ha betydning for deltakelse i og forutsetninger for å gjennomføre straffereaksjonen.

Konklusjon

Personundersøker skal konkludere med om personen er egnet eller ikke egnet til deltakelse i program mot ruspåvirket kjøring.

6.5.3 Narkotikaprogram med domstolskontroll (ND)⁵⁶

Mal i Kompis: Egen mal for ND

Personundersøkelse *skal* foreligge før det avsies dom med vilkår om narkotikaprogram med domstolskontroll, jf. forskrift om narkotikaprogram med domstolskontroll § 5. Under personundersøkerens vurdering skal det fremgå om siktede er i *målgruppen* for ND og om vedkommende er *egnet* for å gjennomføre en slik straff. I tillegg skal personundersøker komme med *forslag til vilkår og innhold* i narkotikaprogrammet. De opplysningene som innhentes skal være relevante og nødvendige for å kunne gjøre denne vurderingen.

Er siktede i målgruppen for ND?

Målgruppen for ND er personer med erkjent rusproblem som begår narkotikarelatert kriminalitet. Alkoholavhengighet som hovedproblem faller utenfor målgruppen. Det er en forutsetning at kriminaliteten fremstår som et resultat av rusmiddelmissbruket. Personer som er siktet for alvorlig vold, vold i nære relasjoner, eller har lang tidligere voldshistorikk, er ikke i målgruppen.

Er siktede egnet for ND?

Hovedmomenter i en egnethetsvurdering er om siktede har mulighet for å nyttiggjøre seg programmet, samt sikkerhetsaspektet. Det må foretas en vurdering av om

---

⁵⁶ Straffeloven § 37 første ledd bokstav f.

siktede er motivert for å gjennomføre programmet. Motivasjonen må fremstå som sterk og varig. Den kan bl.a. undersøkes ved at siktede gis oppgaver frem til neste samtale, for eksempel i form av å søke pasientrettigheter eller ta kontakt med fastlege. Videre må det vurderes om siktede kan følge opp et intensivt innhold i ND-programmet. Det er viktig å ha fokus på siktedes bosituasjon. Det forventes ikke at siktede har fast bolig, men det bør være et ordentlig sted. Hospits anses som lite egnet når man skal gjennomføre ND. I sikkerhetsvurderingen må det vurderes om de tiltak og rammer som ND kan innebære vil være tilstrekkelig for straffegjennomføring i frihet.

Samtykke

Retten kan bare idømme narkotikaprogram med domstolskontroll dersom siktede samtykker. Siktede underskriver en egenerklæring i personundersøkelsen, der det fremgår om han samtykker eller ikke til å gjennomføre programmet. Dersom siktede ønsker å gjennomføre programmet, må han også underskrive en samtykkeerklæring (se mal i Kompis) og skjemaet «Krav for gjennomføring av narkotikaprogram med domstolskontroll» (se mal i Kompis). I den sammenheng må siktede informeres om innholdet i og hensikten med programmet og konsekvenser av brudd på krav og vilkår som er satt, samt hva som skjer hvis domfelte trekker tilbake samtykket om deltakelse. Informasjonen bør være enkel og kortfattet. Før siktede skriver under på samtykket, må det sjekkes at han har forstått den informasjonen som er gitt. Det må brukes god tid på å gi informasjon til siktede. Det kan være fornuftig å benytte første samtale kun til dette og levere ut skriftlig materiell som han kan lese gjennom frem til neste samtale. Siktede må bekrefte samtykket i retten, og det kan trekkes tilbake på ethvert tidspunkt, også etter domsavsigelsen.

Hva er det spesielt viktig å tenke på under kartleggingen?

Ved kartlegging i forbindelse med ND skal opplysningene særlig knyttes til bruk av rusmidler, rusbrukets betydning for kriminalitetsutøvelsen og konsekvenser rusbruken har fått for andre livsområder. Punktet om rusmiddelbruk bør inneholde en utførlig beskrivelse av omfanget av problemet og eventuelt tidligere behandling.

Det er viktig å:

- Være konkret i spørsmålene om rusbruk og konsekvenser i hverdagen som kan henge sammen med rusbruken (f. eks konsekvenser for bosituasjon, jobb, samliv, familie, økonomi, venner etc.)
- Beskrive rusmiddeltyper, brukermengde og hyppighet, rushistorie, anledninger, rusfrie perioder, eventuelle forsøk på å kontrollere bruken og utfall av disse, rusvenner etc.
- Kartlegge og beskrive forhold som lese- og skrivevansker, språk, fysisk og psykisk helse, som kan ha betydning for deltakelse i og gjennomføring av straffereaksjonen.

Utspørringen skal ikke være preg av et avhør. Informasjon som innhentes skal være relevant og nødvendig for å kunne vurdere egnethet for deltakelse.

Særlig om kilder

Ved innhenting av opplysninger fra kilder kan det være hensiktsmessig å særlig legge vekt på følgende:

- Deres oppfatning av siktedes forhold til rusmidler.
- Deres oppfatning av siktedes motivasjon for å endre livsførsel.
- Kartlegge kontakten med andre offentlige instanser, og avklare hva som eventuelt kan inngå som innhold/tiltak i første fasen av programmet.
- Andre opplysninger som kan ha betydning for deltakelse i og forutsetninger for å gjennomføre straffereaksjonen.

Konklusjon

Personundersøker skal konkludere med om personen er egnet eller ikke egnet til deltakelse i narkotikaprogram med domstolskontroll og komme med forslag til vilkår og innhold i programmet. Forslag til vilkår og innhold gjelder kun for fase én (iverksettelsesfasen), dvs. ca. tre måneder. Foreslåtte tiltak må være realistiske. Det må sjekkes ut med eventuelle etater hvorvidt de kan yte foreslåtte tjenester. Videre må det være mulig å kontrollere hvorvidt tiltakene blir overholdt. Aktuelle tiltak kan være deltagelse i ansvarsgruppemøte, faste aktiviteter hos friomsorgen, fokus på

rusmestring og ruskontroll ved urinprøvetaking, samtaler med ansatte hos friomsorgen, opprettholde kontakt med behandler etc.

6.5.4 Forvaring

Mal i kompis: Egen mal for forvaring

I utgangspunktet *skal* det innhentes personundersøkelse av siktede før dom på forvaring avsies, med mindre retten beslutter at rettspsykiatrisk undersøkelse skal komme i stedet, jf. straffeloven § 40 femte ledd. Personundersøker skal ikke vurdere siktetes farlighet, fare for gjentakelse eller om dom på forvaring bør gis, men gi en god faktabeskrivelse av de objektive forhold, som danner grunnlag for rettens vurdering av gjentakelsesfaren.⁵⁷ Det benyttes en egen mal i KOMPIS for slike personundersøkelser.

Siktede i slike saker sitter ofte i varetekt, slik at man lett kan avtale tidspunkt for å gjennomføre samtalene. Det kan være lurt å sette seg inn i alle sakens dokumenter. Dersom ikke alt materiell er oversendt, bør påtalemyndigheten kontaktes for å få oversendt dette. Nyttig informasjon kan også hentes ut av fengslets hendelsesjournal.

Ved slike personundersøkelser kan det være aktuelt å gå lenger tilbake i tid enn ved andre personundersøkelser. Personundersøkelsen skal gi en grundig beskrivelse av siktetes oppvekst, atferd, og hans forhold til alkohol og narkotika. I saker der vedkommende er siktet for seksualforbrytelser vil det også være aktuelt å belyse hans seksualitet. Det finnes ikke noe eget punkt for dette i malen, men det kan skrives inn under punktet «andre forhold av betydning».

For å belyse saken best mulig kan det være spesielt viktig å innhente opplysninger fra ulike kilder, herunder familie og ansatte i kriminalomsorgen.

---

⁵⁷ Jf. Rundskriv G-13/2003 og Ot.prp. nr. 87 (1993-94) side 112.

6.5.5 Personundersøkelse av mindreårige (PUM)

Mal i kompis: Generell

Personundersøkelse (PUM) skal normalt foretas før pådømmelse i saken når siktede var under 18 år på handlingstiden, med mindre det anses åpenbart unødvendig. Lovbrytere under 18 år kan i tillegg til ordinære straffer idømmes ungdomsstraff⁵⁸ eller betinget fengsel med vilkår om oppfølging i konfliktråd⁵⁹ eller ungdomsoppfølging i konfliktråd.⁶⁰ Påtalemyndigheten kan beslutte at saken overføres til ungdomsoppfølging i konfliktråd,⁶¹ eller gi påtaleunntatelse med vilkår om ungdomsoppfølging.⁶²

Formålet med PUM er at domstolen eller påtalemyndigheten skal kunne utmåle en riktig og hensiktsmessig straffereaksjon. I tillegg skal den danne grunnlag for kriminalomsorgens valg av gjennomføringsform og andre avgjørelser om straffegjennomføringen, herunder utarbeidelse av en individuelt tilpasset ungdomsplan.⁶³

Personundersøkelser for mindreårige må prioriteres av kriminalomsorgen. Påtalemyndighetens saksbehandlingsfrist i saker mot personer som var under 18 år på handlingstiden, er seks uker etter at vedkommende er å anse som mistenkt i saken.⁶⁴ PUM bør foreligge før denne fristen, slik at påtalemyndigheten gis et godt grunnlag for å vurdere straffereaksjonsspørsmålet.

PUM skal bestå av en gjennomgang av ulike tema basert på en åpen dialog med barnet, og kommunikasjonen i samtalen må være tilpasset unge. Det bør være ekstra fokus på familienettverk og vennenettverk. Det bør videre undersøkes om siktede er utsatt for omsorgssvikt eller særlig dårlig påvirkning fra familie eller venner. Det bør også undersøkes hvilke voksenpersoner siktede har tillit til. Videre bør det være ekstra oppmerksomhet rundt siktedes positive ressurser.

---

⁵⁸ Jf. straffeloven § 29 bokstav d og kapittel 8a.

⁵⁹ Jf. straffeloven § 37 første ledd bokstav i.

⁶⁰ Jf. straffeloven § 37 første ledd bokstav j.

⁶¹ Jf. straffeprosessloven 71 a første ledd.

⁶² Jf. straffeprosessloven § 69.

⁶³ Konfliktrådsloven § 25.

⁶⁴ Jf. straffeprosessloven § 249.

Under punktet siktedes vurdering av egen situasjon kan det være aktuelt å komme inn på siktedes tanker om eventuelt offer/fornærmede i saken:

- Hvilke tanker gjør siktede seg om offeret for egne lovbrudd?
- Hvilke konsekvenser har lovbruddet fått for andre?
- Hvordan er forholdet mellom siktede og offer?
- Hva er gjort for å ordne opp i etterkant av lovbruddet?
- Hvordan ønsker siktede at situasjonen løses?
- Hvordan stiller siktede seg til å møte fornærmede?
- Er mekling i konfliktråd aktuelt i saken? Gi informasjon om mulighet for mekling eller stormøte i regi av konfliktrådet.

Under punktet om personundersøkers vurdering bør følgende fremkomme:

- Risiko for ny kriminalitet.
- Barnets hjelpebehov.
- Hvorvidt samfunnet har behov for at siktede får oppfølging over tid.
- Oversikt over hensiktsmessige og realistiske tiltak som kan være aktuelle i en eventuell plan ved oppfølging i konfliktråd, ungdomsoppfølging, eller ungdomsstraff.
- Hvem som bør innkalles til et eventuelt ungdomsstormøte.
- Hvorvidt siktede er motivert for oppfølging.

Siktede må informeres om alternative straffegjennomføringsformer samt tiltak som kan tilbys ved det enkelte friomsorgskontoret.

Kriminalomsorgen bør ved kapasitet involvere ungdomskoordinatoren i konfliktrådet ved utarbeiding av personundersøkelsen, for å gi retten et bedre grunnlag for valg av straffereaksjon og eventuelle hensiktsmessige tiltak i en ungdomsplan. Det kan begrenses til en orientering om ungdomsstraff, hvis dette finnes tilstrekkelig.

Samtykke

Ungdomsstraff og ungdomsoppfølging krever samtykke fra siktede og vergen.⁶⁵

Samtykket kan innhentes i politiavhør, av personundersøker eller i retten. I praksis er det ofte ungdomskordinator i konfliktrådet som innhenter samtykket. Siktedes

---

⁶⁵ Jf. straffeloven § 37 bokstav i, § 52 a bokstav c, § 69 og straffprosessloven § 71 a.

Samtykke skal være frivillig, informert og må omfatte det saksforhold vedkommende domfelles for. Det er imidlertid ikke krav om at siktede innrømmer straffeskyld, så lenge vedkommende samtykker i ungdomsstraff eller ungdomsoppfølging.

7. Verge

Bruk av verge i forbindelse med personundersøkelse vil særlig være aktuelt når siktede er under 18 år, men gjelder også når siktede er umyndiggjort. Som hovedregel er det den som har foreldreansvaret for siktede som er verge, jf. vergemålsloven⁶⁶ § 16. Institusjonsansatte kan ikke opptre som verge for siktede. Dersom friomsorgen er i tvil om hvem som er verge, må dette avklares. Vær oppmerksom på at det ikke alltid er riktig verge som står oppført i anmodningen om PEU. Det hender også at det bare er oppført én verge, selv om siktede har to. Sjekk eventuelt opp i folkeregisteret for å klargjøre dette.

Vergen har partsrettigheter etter straffeprosessloven § 83. Det betyr at han normalt skal gis samme informasjon om undersøkelsen som siktede får. Vergen skal alltid innkalles til samtale, og bør anmodes om å delta under samtalen med siktede. Dersom siktede ikke ønsker å uttale seg med vergen til stede må dette avklares og drøftes med vergen. Det kan være nyttig å reflektere rundt hvordan vergens tilstedeværelse kan påvirke de opplysningene som gis, eventuelt også belyse dette i vurderingen.

Hvis siktede har to verger, skal disse normalt handle i fellesskap, jf. vergemålsloven § 18. Det vil bl.a. si at begge skal innkalles til samtaler. En av vergene kan gis fullmakt til å opptre alene på den mindreåriges vegne. Det kan være aktuelt av hensyn til tidsaspektet, hvis for eksempel den ene vergen oppholder seg i utlandet. Fylkesmannen kan også bestemme at den ene vergen skal ha oppgaven alene, dersom den andre ikke kan ivareta den mindreåriges interesser for en viss tid eller i visse saker.

Hvis siktede er uten fungerende verge, skal fylkesmannen oppnevne en ny eller midlertidig verge.⁶⁷ Det kan være tilfelle ved enslige, mindreårige asylsøkere, når vergen er ute av stand til å ivareta den mindreåriges interesser pga. sykdom eller sinnslidelse eller hvis vergen er inhabil. Vergen vil være inhabil hvis han er involvert i samme straffesak som siktede.

Ved innhenting av opplysninger skal personundersøker be samtykke fra både siktede og vergen. Samtykket skal så vidt mulig innhentes skriftlig. Det er vergen som i

---

⁶⁶ Lov 26. mars 2010 nr. 9.

⁶⁷ Jf. straffeprosessloven § 83.

utgangspunktet har kompetanse til å ta avgjørelser på den umyndiges vegne. Hvis det er uenighet mellom verge og siktede om samtykke skal gis, er det vergens standpunkt som er avgjørende. Etter vergemålsloven § 17 kan imidlertid Fylkesmannen omgjøre vergens avgjørelse der det er grunnlag for det. Hvis siktede opptrer med to verger, og vergene er uenige om hvorvidt det skal gis samtykke, blir det ansett som at samtykke ikke er avgitt. Den vergen som har samtykket kan eventuelt bringe saken inn for Fylkesmannen, som treffer beslutning i saken.

Regelverket sier ikke at vergen *må* være til stede under samtalene, men personundersøkelsen bør normalt ikke gjennomføres uten at vergen er tilstede når siktede er under 18 år. Ved spørsmål om ungdomsstraff er det imidlertid en forutsetning at vergen samtykker. Dersom man ikke får tak i siktedes verge eller vergen unnlater å møte til avtalt tid, kan samtalen likevel gjennomføres. Man kan eventuelt forsøke å få tak i vedkommende per telefon.

Vergen skal i utgangspunktet underskrive personundersøkelsen sammen med siktede. Dersom vergen ikke møter til gjennomgang og underskrift av personundersøkelsen bør dette fremgå av oversendelsesbrevet.

Dersom vergen ikke snakker norsk, vil det være behov for tolk. Se kapittel 8.

8. Bruk av tolk

Når siktede er fremmedspråklig kan det være behov for bruk av tolk for å forsikre seg om at siktede forstår hva samtalen handler om og at riktig informasjon blir innhentet. Dette gjelder også dersom siktede har en verge som ikke forstår norsk. Det vil normalt ikke være behov for tolk hvis siktede/vergen snakker engelsk.

Hvorvidt det er behov for å benytte tolk vurderes i første omgang ut fra siktedes sakspapirer. Momenter av betydning vil være om siktede er født i Norge, hvor lenge han har vært i Norge, om han oppholder seg på et asylmottak og om påtalemyndigheten benyttet seg av tolk. Det kan også være aktuelt å ringe siktede/vergen for å undersøke om det er behov for tolk. Dersom siktede/vergen ikke er komfortabel med å ta samtalen på norsk eller engelsk, bør tolk bestilles.

Dersom påtalemyndigheten har benyttet tolk kan det være aktuelt å benytte den samme tolken til personundersøkelsen. Eventuelt kan tolk bestilles via www.tolkeportalen.no, der tolkens kvalifikasjoner fremgår. Siktedes familie eller venner skal ikke benyttes som tolk.

Det kan vurderes mulighet for skjerm- eller telefontolking. Det bør ikke gjøres under første samtale, men kan eventuelt være hensiktsmessig i forbindelse med gjennomlesning av personundersøkelsen.

Hvordan føre samtaler med tolk?

Her er noen momenter det er viktig å tenke på ved bruk av tolk:

- En profesjonell tolk vil alltid innlede samtalen med å fortelle siktede/vergen om tolkens rolle.
- Henvend deg direkte til siktede/vergen – ikke til tolken.
- Omtal tolken som «tolken».
- Vær tydelig i det du sier, unngå ironi, ordtak etc.
- Bruk muntlig fremstilling, ikke les fra arket.
- Snakk så naturlig som mulig men unngå sjargong. Fagspråk må forklares.
- Bruk korte sekvenser og still ett spørsmål av gangen, slik at tolken på best mulig måte kan gi en presis oversatt gjengivelse av det du sier

- Still kontrollspørsmål for å forsikre deg om at siktede/vergen har forstått budskapet (f.eks.: Kan du gjenta med egne ord?).
- Unngå å bruke spesielle ansiktsuttrykk eller kroppsspråk, som kan misforstås (enkelte gester kan ha ulikt innhold i forskjellige kulturer).

9. Bruk av kilder

Under gjennomføring av personundersøkelsen bør det innhentes opplysninger fra offentlige instanser og privatpersoner som kjenner den siktede godt. Hensikten med å benytte kilder er å få et bredest mulig bilde av siktedes situasjon. Det kan være verdifullt for å få bekreftet, korrigert eller nyansert siktedes opplysninger. Det er også viktig for personundersøkelsens troverdighet at opplysningene baseres på flere enn siktede.

Aktuelle kilder:

- Dokumenter, f.eks.
  - Utskrift av folkeregisteret og AA-registeret (informasjon om arbeidsforhold)
  - Arbeidsattester
  - Vitnemål
  - Legeerklæringer/epikriser: Vil særlig være aktuelt hvis du får opplyst at siktede har vært innlagt på sykehus og det er ditt inntrykk at sykdommen har hatt en vesentlig innflytelse på siktedes psykiske eller fysiske tilstand eller på han sosiale situasjon.
  - Barnevernsdokumenter

- Samtaler med personer, f.eks.
  - Familiemedlemmer
  - Nære venner
  - Barnevernet
  - Skole
  - Arbeidsgiver
  - Ruskonsulent/NAV-konsulent
  - Fastlege/behandler

Personundersøker skal ikke innhente opplysninger om siktedes personlige forhold med mindre opplysningene kan ha betydning for avgjørelsen av saken. Kildebruken skal stå i forhold til beskrevne problemområder/utfordringer. Det er viktig å vurdere om kildeinnhenting vil medføre unødig belastning for kilden eller siktede. Hvilken informasjon som skal innhentes, er avhengig av de ulike kildene, hva kildene har forutsetninger for å uttale seg om samt formålet med personundersøkelsen.

Hva bør det innhentes informasjon om?

Generelt for alle kilder vil være informasjon om bakgrunnen for kontakten/kjennskapet til siktede og kontaktens varighet. Øvrige opplysninger som kan være aktuelle å innhente er:

- Oppfatning av siktedes helsetilstand (fysisk/psykisk) og eventuelt bruk av medikamenter.
- Siktedes fungering i arbeidssituasjon, som fravær, ansvar, pålitelighet, punktlighet etc.

Spesifikt fra ruskonsulenter, NAV, behandlingsapparatet og fastlege kan være:

- Eventuelle iverksatte tiltak som kan knyttes til et rusproblem eller konsekvenser av det.
- Eventuell igangsatt eller planlagt behandling.
- Eventuell bekreftelse på søkt behandling.

Kildeopplysninger kan innhentes både skriftlig og muntlig. Dersom opplysninger innhentes over telefon, kan det være hensiktsmessig å gjennomføre en sitatsjekk ved at man ringer opp kilden for gjennomgang av opplysninger etter at disse er bearbeidet. Slik kan en sikre at gjengivelsen av kildeopplysningene er korrekt.

Kilder som blir kontaktet skal alltid få informasjon om hva personundersøkelse er, hva opplysningene skal brukes til, at opplysningene vil bli gjort kjent for siktede og hvorvidt siktede har gitt samtykke til at opplysninger blir innhentet eller ikke.

Offentlige myndigheter og tjenestemenn pålegges å bistå med opplysninger til bruk i saken så lenge det ikke strider mot taushetsplikten, jf. straffeprosessloven § 168. Samtykke fra siktede kan oppheve eventuell taushetsplikt. Personundersøkeren har da krav på å få opplysninger som dekkes av siktedes samtykke.

Privatpersoner og private bedrifter (familiemedlemmer, siktedes arbeidsgiver, lege, behandler m.fl.) har ingen plikt til å gi opplysninger til personundersøker, selv om de sitter inne med viktige opplysninger. De skal informeres om at de kan reservere seg fra å uttale seg. Personundersøker kan ikke ta kontakt med privatpersoner og private bedrifter uten siktedes samtykke, jf. taushetsplikten i forvaltningsloven § 13.

Dersom personundersøkeren finner det nødvendig å fremtvinge en forklaring fra offentlig myndighet eller en privatperson, kan de be om at det blir foretatt rettslig avhør av vedkommende.⁶⁸

Kriminalomsorgen skal ikke *betale* for å motta opplysninger. Det er viktig å informere kilden om dette i forkant. Dersom kilden gir uttrykk for at de ikke vil uttale seg uten betaling, bør kilden ikke benyttes. Det må i så fall skrives inn i personundersøkelsen.

Samtykke

Samtykke om opphevelse av taushetsplikt skal være skriftlig (se mal i Kompis), og begrenses til bestemte offentlige organer eller private personer/organisasjoner. Det skal fylles ut ett skjema for hver person/instans det innhentes opplysninger fra.

Samtykket kan til enhver tid trekkes tilbake. Dersom taushetsbelagte opplysninger allerede er innhentet, må opplysningene fjernes fra personundersøkelsen. Det bør orienteres om at informasjonen er innhentet og at samtykket er trukket tilbake. Da kan retten og påtalemyndigheten selv ta stilling til om aktuelle informanter bør føres som vitner under rettssaken.

Struktur

Det må fremkomme tydelig hvem opplysningene er hentet fra. For å få et flytende språk bør opplysninger fra kilder normalt legges inn under det punktet i personundersøkelsen som opplysningen omhandler. Alternativt kan man gjengi opplysningene fra kilden sammenhengende. Teksten kan gjengis i sin helhet eller det kan gjøres et sammendrag av opplysningene, men uten å endre meningsinnholdet.

Dersom siktede ikke samtykker i å innhente opplysninger fra kilder som anses relevante, skal dette fremkomme i personundersøkelsen. Dersom kilder ikke blir kontaktet på grunn av tidsnød, kapasitetsproblemer, eller fordi kilden ikke ønsker å uttale seg, skal dette også fremgå av dokumentet.

---

⁶⁸ Jf. analogisk tolkning av straffeprosessloven § 143. Se Bjerke, Keiserud og Sæther (2011).

10. Skrivetips

Det finnes en mal til bruk for generelle personundersøkelser samt egne maler for personundersøkelser knyttet til RK, ND og forvaring. Mal på personundersøkelse for mindreårige (PUM) er ikke utarbeidet (august 2016), så der benyttes den generelle malen. Malene inneholder en rekke temaer som bør belyses, se kapittel 6.5.

Hvert tema bør innledes med hvor opplysningene er hentet fra, for eksempel: «Siktede, Ole Olsen, opplyser:....». Temaene bør ha en logisk oppbygning, gjerne kronologisk. Hvert tema kan deles inn i underpunkter med overskrifter, der dette er naturlig.

Personundersøkelsen skal brukes som et dokument i en rettssak, og bør derfor ha et presist og lettfattelig språk. Den bør være kort og konsis. Ikke ta med opplysninger som er unødvendig ut fra personundersøkelsens formål. Unngå bruk av forkortelser i størst mulig grad. Dersom det brukes forkortelser for etater som ikke forutsettes kjent av alle, skal disse først presenteres i parentes bak etatens fulle navn. Direkte gjengivelser fra siktede eller kilder settes i hermetegn. Uttalelser, påstander og vurderinger fra andre må ikke omskrives som fakta, men det må komme frem at det er deres synspunkter.

11. Etterarbeid

Siktede skal gjøres kjent med innholdet i personundersøkelsen og gis anledning til å korrigere eventuelle opplysninger om seg selv som er blitt feiltolket. Dette kan gjøres ved at siktede og eventuelt vergen møter ved kontoret til gjennomlesning av personundersøkelsen. Alternativt kan siktede kontaktes per telefon. Det kan være aktuelt ved tidsnød, eller hvis siktede bor langt unna kontoret, sitter i fengsel eller er på en institusjon. Det kan også være aktuelt å reise ut til fengslet eller institusjonen.

Hvis siktede gir nye opplysninger av betydning for hans personlighet, livsforhold eller fremtidsmuligheter bør dette føres inn i personundersøkelsen under de relevante punktene. Dersom siktede går bort fra eller endrer vesentlige opplysninger han tidligere har gitt, bør dette fremkomme under personundersøkelsens forløp. Selv om siktede skulle ha innvendinger mot opplysninger gitt av kilder bør det ikke føre til endringer i teksten.

Siktede skal underskrive på at innholdet i personundersøkelsen er gjort kjent. I tillegg skal eventuelle samtykkeerklæringer og kravsskjemaer undertegnes. Deretter undertegnes personundersøkelsen av personundersøker og friomsorgsleder (eller den som er bemyndiget), og sendes til påtalemyndigheten eller retten per post. Ved tidsnød kan den sendes på e-mail eller faks, ut fra hva oppdragsgiver ønsker.

I tillegg til å avgi skriftlig uttalelse kan personundersøker innkalles til å gi muntlig forklaring i retten.⁶⁹ I slike tilfeller avhøres personundersøker etter de regler som gjelder for vitner, men kan i motsetning til øvrige vitner være til stede under hele rettsforhandlingen. Dersom personundersøker innkalles som vitne, er det viktig at taushetsplikten oppheves. Retten kan etter straffeprosessloven § 18 ikke ta imot forklaring som vitnet ikke kan gi uten å krenke lovbestemt taushetsplikt hvis ikke departementet gir samtykke. Myndigheten til å oppheve taushetsplikten i slike saker er delegert til regiondirektøren.⁷⁰

---

⁶⁹ Se straffeprosessloven § 164.

⁷⁰ Se rundskriv G-19/1998 om delegasjon av myndighet til å oppheve tjenestemennenes taushetsplikt i straffesaker.

Forkortelser

KDI	Kriminalomsorgens sentrale forvaltning.
KOG	Koordineringsgruppe.
ND	Narkotikaprogram med domstolskontroll.
PUM	Personundersøkelse for mindreårige.
RK	Program mot ruspåvirket kjøring.

Lover, forskrifter og kilder

Lover

Barnevernloven:	Lov 17. juli 1992 nr.100 om barneverntjenester.
Domstolloven:	Lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene.
Forvaltningsloven:	Lov 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker.
Konfliktrådsloven:	Lov 15. mars 1991 nr. 3 om konfliktrådsbehandling.
Straffegjennomføringsloven:	Lov 18. mai 2001 nr. 21 om gjennomføring av straff mv.
Straffeloven:	Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff.
Straffeprosessloven:	Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker.
Vergemålsloven:	Lov 26. mars 2010 nr. 9 om vergemål.

Forskrifter

BRIK-forskriften:	Forskrift 30. september 2011 om forsøksprosjekt om kartlegging av domfeltes behov for tiltak med sikte på å lette tilbakeføring til et kriminalitetsfritt liv.
ND-forskriften:	Forskrift 12. februar 2016 nr. 152 om forlengelse av prøveordning med narkotikaprogram med domstolskontroll.
PEU-forskriften:	Forskrift 22. oktober 1986 nr. 2373 om personundersøkelse i straffesaker mm., gitt i medhold av straffeprosessloven § 161 tredje ledd.
Påtaleinstruksen:	Forskrift 28. juni 1985 nr. 1679 om ordningen av påtalemyndigheten.
RK-forskriften:	Forskrift 10. oktober 2008 nr. 1100 om program mot ruspåvirket kjøring.
Straffegjennomføringsforskriften:	Forskrift 22. februar 2002 nr. 183 om straffegjennomføring.

Kilder

Bjerke, Hans Kristian, Erik Keiserud og Knut Erik Sæther (2011): *Straffeprosessloven kommentarutgave Bind 4*.

Råen, Sletten og Sletterød (2014): - *et trygt samfunn, sluttrapport med status og erfaringer etter tre år*. Trøndelag Forskning og Utvikling AS. Rapport 2014:10.

Stey, Hans Gunnar (2005). Personundersøkelser. *AKTUELT nr. 3 2005*.